

TIZENÖT NAP LENGYELORSZÁGBAN

BOGDANFI SÁNDOR

Aki optimista, nyilván még nem hallotta
a rossz híreket.

Bertolt Brecht

Repülés hétfőn

A Jet sugárhajtású karcsú gépmadár a Caravelle-ek családjából. Kilencczer méter magasban repülünk. Egy óra húsz perc alatt érünk Varsóba. Kocsival ennyi idő kell Újvidéktől Belgrádig.

Szeretek repülni. A tudat, hogy az ember gyorsan eléri célját, a kockázat, hogy esetleg nem ér el sehova, izgalmas, egyszersmind megnyugtató, mert változtathatatlan.

Mi vár rám Varsóban?

Két csinos légikisasszony sürgölődik körülöttünk. Megajándékoznak bennünket cukorkával, étellel, itallal, mini szoknyával, mosollyal és szépséggel. Hetyke sapkájuk megtölti az ülések közötti folyosó „légitertét”.

Mi vár rám Varsóban?

Életem legnehezebb újságírói feladatát vállaltam, tudom. Riasztó hírek keringenek a fejemben. Tüntetés. Ellentüntetés. Gumibot. Zsidózás. Tisztogatás.

Nem érdekelnek a hírek, ki kell őket lúgoznom az agyamból. Magamnak kell meggyőződnöm mindenről, s csak azt fogom megírni, amit meggyőződésem diktál. Az igazat.

Igazat írni, ez a legszörnyűbb dilemma. Mi az igazság? A baráti szocialista országokban elvárják az idegenből érkező kommunista újságírótól, hogy csak a hivatalos közlemények alapján írjon a látottakról. A hivatalos igazság kérge alatt azonban meglapul egy másik igazság is, az élet igazsága, s ez legalább annyira szocialista értelmű és érdekű, mint amaz. Sajnos, a tapasztalat azt mutatja, hogy ha csak a hivatalos véleményt továbbítja az újságíró, megveretetik a vállát, ha viszont megtoldja a saját észrevételeivel is — persze mindig a tények, a látottak alapján és mindig szocialista szemszögből —, akkor a legkisebb megjegyezésért is neheztelnek rá, megvádolják, hogy beavatkozik az illető szocialista ország belügyeibe, hogy nem szolgálja a két szocialista ország barátságának ügyét. Ez a nézet nyilván a sztalinizmus maradványa. Sztalin az állam reklámirodájának tekintette a szerkesztőségeket. Közösen kellene tisztázni végre ezt a kérdést. A jugoszláv újságírás már kilábalt a megkötöttségek hínárjából, otthon, de külföldön még érzi a bizonytalanságot.

Budapest fölött repülünk. Anyám sírja ott bújik meg valahol a Farkasréti temetőben. A Bartók Béla úton lakik Etus. Költők, akiket szeretek, igaz és hamis barátok, néhány olvasóm, emlékek.

Már a Magas-Tátra hólepte csúcsai meredeznek alattunk; a gép nem hagy időt emlékezésre.

A Magyar Szó riportereként utazom. Minden kellék a bőröndömben van: hat üveg konyak, tíz tábla csokoládé, mésfél kiló kakaó, néhány ajándéktárgy, hatszáz cigaretta. A cigaretta kivételével mindent ajándékba viszek lengyel barátaimnak. Csempész vagyok, beismerem, de esküszöm a világ összes vámőreinek, hogy külföldi utazásaim során nem adtam el semmit soha életemben.

Mi vár rám Varsóban?

Négy vámőr. Mind a négy nő. Kék egyenruhában, simára fésült hajjal, kedves mosollyal.

Kitöltöm az űrlapokat.

— Nie ma nic? — kérdi az egyik mosolyogva, és a bőröndömre mutat.

— Nic — hazudom boldogan, mert feldereng bennem lengyel nyelvismeretem, hisz nyolc évvel ezelőtt már gagyogtam itt, újságot olvastam, színházba jártam, s egy bizonyos Barbarának udvaroltam lengyelül.

Megkapom a felmentő pecsétet, kiléphetek a vámterületről, viszem a nehéz bőröndöt, s akkor hasít agyamba a felismerés, hogy nem hoztam esernyőt. Az ördögbe is, amióta megvettem azt a méregdrága rövidke utazóernyőt, mindig kifelejttem a bőröndből! Varsó úgy él emlékezetemben, mint az esők városa. Mi lesz velem esernyő nélkül? Azni fogok Varsóban, most már tudom.

— Pan Szándor? — fordul felém egy magas szőke lengyel a kijáratnál.

— Sándor — mondom, és kezét fogunk, ölelkezünk Jurekkel, aki már járt nálunk a Magyar Szó szerkesztőségében, s erősíti, hogy ő ott mindenkit szeret, engem is, noha most lát először életében. Én is megszeretem gyorsan, máris tegeződve szállunk be a taxiba. Süt a nap. Nincs szükség esernyőre. Utazunk Poznanba, gyorsvonattal.

Ünnep kedden

Roszkor érkeztem. Húsvét háromnapos ünnep Lengyelországban. Sonkával és főtt tojással kínálnak mindenütt. A hívők templomba járnak, a kommunisták otthon esznek, isznak, ez a szokás ilyenkor, magyarázza Jurek, s megkérdi, mi a hobbym. Nem értem a kérdést. — Kártya, horgászás, sakk, ital, nő? — sorolja Jurek, és várakozva tekint rám. — Színház — válaszolom rövid gondolkodás után —, jó színház, lengyel színház.

Délelőtt városnézés.

— Itt minden romokban volt — magyarázza Jurek, és mutatja az újjáépített nevezetes palotákat, amelyek több száz évesnek látszanak.

— Itt minden romokban volt — ismétli Jurek, és mutatja a gépgyárat, a mozdony- és vagongyárat, a vegyipari kombinátot, a textilgyárat, a sporttelepeket, az egyetemet, diákotthonokat. Mindent, mindent meg akar mutatni, lelkesen, mintha ő maga építette volna újjá,

jobban mondva régivé, ezt a félmilliós Poznant. — Mit szólna hozzá? — kérdi az ebédnél.

— Itt is ölik a fákat, mint nálunk — mondom fáradtan. — Láttam, szélesítik az úttestet, vágják ki a nagy öreg fákat. A városrendezők, hja...

Jurek tiltakozik. Azt mondja, be fogja bizonyítani, hogy nincs igazam. Majd ő ebéd után elvisz az ország legszebb parkjába. Hiába magyarázom, hogy az élő fák nem érdekelnek, csak a holtak, azokat pedig saját szememmel láttam, kiterítve, védtelenül. Jurek hitetlenül bámul, aztán elmosolyodik, és sajnálkozva megállapítja, hogy érzélgős vagyok.

Este az Operában ülünk. Danusa is velünk van, Jurek felesége. Offenbach ósdi daljátékából csodát teremtett a rendező. Az Orpheusz az alvilágban izgatóan elevenen hat. A Cenzúrát megszemélyesítő nő kalapján lengyel újságok neve, kezében a lengyel sajtótörvény. Zeusz ellen tüntetéseket rendeznek, vodkát követelve a már megunt nektár és ambrózia helyett. Ellentünetésként Zeusz cilindert tesz a fejére koszorú helyett. Szellemes, groteszk játék. A szövegbe rengeteg aktuális megjegyzést iktattak be. Egyszóval, mai modern színház ez a javából. Kezdem érteni, miért üres nálunk a színház a régi darabok bemutatásakor. Rendezőink mereven tisztelik a régi szövegeket, poros librettókat; görcsösen ragaszkodnak a „korhűséghez”, a vélt irodalomhoz, ami rendszerint az unalommal azonos.

Utána Jurekékhöz megyünk vacsorázni. Ez az első lengyel lakás, amelybe belépek. Nyolc évvel ezelőtt, amikor itt jártam, nem hívott meg senki.

Bérlés a város központjában. Elnyűtt, tisztátlan lépcsőház, társberlet. Szép nagy szoba, új bútor, két jó festmény, sok izléses csecsebecse kerámiából, szalmából, fából. A lengyel iparművészek ördögösek: semmiből remekművet tudnak varázsolni. Megbámulom a szalmából készült kecses kecskét, mire Danusa nekem ajándékozza. Elhatározom, hogy ezentúl nem dicsérek semmit, mert menten nekem adják.

Danusa elképedve veszi tudomásul, hogy nem iszom. Itt ez szinte bűnnek számít. Sürgősen megmagyarázom, hogy szeretem az italt, de a szívem miatt sajnos tilos. Danusa megkönnyebbül, s újratölt Jureknek.

Füstben úszik a szoba, lassan összemelegedünk. Meséljek Jugoszláviáról, mondják. Mesélek. Mi van Lengyelországban? — kérdem. Nem tudják, mondják. Nie wiemy.

Szerda: ismerkedés

A Głos Wielkopolski szerkesztőségében fogadás a főszerkesztőnél. Vodka, konyak, sör, apró sütemény és öt újságíró.

Lengyelül, szerbül, németül beszélünk. Ketten tudnak németül, de csak akkor használjuk a németet, ha pontosabban kell megfogalmazni valamit, illetve ha nem értik, mit mondok szerbül.

— Mi érdekel Lengyelországban? — kérdi a főszerkesztő.

— A mai helyzet — mondom. — Szeretnék mielőbb Varsóba utazni, beszélgetni néhány beavatott személlyel. Írókkal okvetlenül.

MILAN TRKULJA

Kajmakosaláni hadfi

Igen tapintatosan tudtomra adják, hogy nem tetszenek nekik a jugoszláv újságok riportjai, hírmagyarázatai a jelenlegi lengyel helyzetről. Kivételesen felhőrpintek egy pohárka konyakot.

Megütődve néznek rám. Igazuk van, hisz három napja hajtogatom, hogy nem iszom egy cseppet sem, most meg villámgyorsan kiürítettem egy pohárral.

Hosszan magyarázom a jugoszláv közvélemény hangulatát a diák-tüntetések letörése, az ismert tudósok leváltása, írók kizárása után. Tájékoztatom őket a filozófusok belgrádi vitájáról, végül pedig a jugoszláv újságok önállóságáról, szabadságáról beszélek, hangsúlyozva, hogy nálunk az újságíró véleménye nem a pártvezetőség véleménye, hanem egyéni nézeteit tükrözi. Mondom, mondom, bár tudom, úgyse hiszik el. Náluk négy ember nézi át a cikket, utána még az állami cenzor, s csak azután kerülhet közlésre. Napilapjaik négy, esetleg hat oldalon jelennek meg, kevés a hír, a kommentár. Egy itteni vicc szerint Napóleón a mai lengyel újságok láttán felkiáltott: — Ha nekem ilyen sajtóm lett volna, a francia nép sohasem tudta volna meg, hogy Waterloonál elvesztettük a csatát! . . .

Az egyetemről eltávolított tudósok — Brus, Bauman, Schaff, Kolakowski — neve ismert Jugoszláviában, mondom. Hirtelen leváltásuk meglepetést keltett tudományos körökben. Kolakowski nemrégén még megkapta a Lengyel Akadémia nagydíját, s most . . . Lehet, hogy gyérek az információink, talán rosszul vagyunk tájékozva a dolgokról, mondom. Hálás lennék, ha az elvtársak esetleg tájékoztatnának a helyzetről, főleg arról, hogy merre tart ma Lengyelország, melyek a céljai, a programja, mi a legközelebbi lépés a leváltások után.

Csak én beszélek. Mind az öten hallgatnak. Végre a főszerkesztő helytese megjegyzi, hogy érdekes, amit mondok, s hozzáteszi, hogy majd Varsóban gyűjthetek megfelelő információkat, beszélgethetek bárkivel.

— Tak — mondja a főszerkesztő, és koccintásra emeli poharát, aztán érdeklődik Jugoszláviáról: a munkanélküliségről, a külföldön dolgozó munkásokról, a reform eddigi eredményeiről.

Kendőzetlenül feltárom előttük bajainkat. Főleg az állástalan fiatalokról, az okleveles munkanélküliekről beszélek. A családomra terelem a szót, megmutatom a lányaim fényképét, a fiammal dicsekszem, aztán mesélek a szerkesztőségről. Szeretnék látni a Magyar Szót, előveszem a táskámból, éppen vasárnapi szám, nagyon vastag. Itt, a vékony újságok országában még vastagabbnak tűnik, mintha valami kövér nagybácsi érkezett volna a szegény rokonokhoz. Forgatják, nézik a képes melléklet sárga oldalait, lefordíttatják a címeiket, bólogatnak.

— Nálunk — mondja az egyik kartárs — éppen azok fojtották el a sajtót, akiket most távolítanak el a vezető tisztségekről, a pártapparátusból, művelődésügyi minisztériumból, az Újságíró Szövetségből. Papírhányra hivatkozva korlátozták az újságok oldalszámát, közben külföldre szállítjuk a papírt. Ők vezették be a cenzúrárt is annak idején. Most másképp lesz.

Végre megoldódott a nyelvük. Ha jól értettem, itt csak néhány száz embert kell eltávolítani, és minden másképp lesz. Kiket kell eltávolítani?

Azt válaszolják, olvassam el Gomulka beszédét, Moczar tábornok-

belügyminiszter nyilatkozatát, Kankol cikkeit, és majd megértek sok mindent. Tömött táskával hálásan távozom.

Este vacsora Wieslawnál. Emeletes családi házuk van egy új városnegyedben. Angol típusú lakóház, még vakolatlan, előtte kert, rácsos vaskerítés, a kapu gombnyomásra nyílik. A földszinten nappali szoba, konyha és mellékhelyiségek, az emeleten három szoba. Wieslaw már az előszobában elmondja, hogy szűken vannak. Egy szobában lakik az apja, egy szobában az anyósa, a harmadikban a két fia, s így ő és a felesége beszorultak a földszinti szobába. A felesége fekete hajú, komoly asszony, tanárnő, mikrobiológus.

Kezet csókolok, és átadom a virágot. A virágot. Mert a virág kötelező kelléke a lengyel életnek, akárcsak a kézcsók. Én persze hatökör vagyok az itteni szokásokat illetően, s kezdetben — hazai módra — jól megráztam a nők kezét, mígnem valaki megsúgta, hogy itt nem rázni, hanem csókolni kell. A virággal szintén pórul jártam. Most is — hazai módra — tíz szál szegfűt hoztam, s csak később tudtam meg, hogy csak esküvőre szokás ennyit hozni, különben három szál a kötelező virágadag. Mellesleg szólva 140 zlotyt fizettem a csokorért, pedig a napidíjam mindössze 120 zloty.

Éjjel két óráig beszélgettünk a lengyel újságírás rejtelméről. Wieslaw ugyanis főszerkesztő-helyettes. Ottlétem alatt legalább ötször felhívták, és lapzártá előtt konzultáltak egy-egy cikk ügyében. Végül elhozták a lakására az egész lap kefelevonatát, a cenzori átnézés után. Ott előttem figyelmesen újra átszerkesztette a másnap reggeli újságot, s minden oldalt külön-külön parafált. Mennyi fölösleges munka! A vitában azonban alulmaradtam. Wieslaw szerint csak így szabad és kell újságot készíteni.

A cionizmus veszélyéről beszél Wieslaw. Nemzetközi hajsza folyik Lengyelország ellen, mondja. Az antiszemitizmus vádja alaptalan. Náluk a szerkesztőségben egy zsidó újságíró dolgozik, nincs vele semmilyen problémájuk.

Csütörtök: nyelvlecke

Hajnalba kelek, és lengyel—magyar szótáram segítségével tanulmányozom a kapott anyagot. Újra és újra ellenőrzök egy-egy mondatot: nem akarok hinni a szememnek, a szótárnak. A varsói diáktüntetések szervezőiről beszélve, Gomulka például ezt mondta: „Március 3-án Jacko Kuroni lakásában összegyűlt egy csoport, főleg zsidó származású egyetemi hallgatók, közismert revizionisták.”

Egyedül töprengök szállodai szobámban; gondolatban se szeretnék beavatkozni Lengyelország belügyeibe, de ez a megfogalmazás felborzolta összes idegszálaimat. Mert ha valóban volt itt valamiféle összeesküvés, ha valóban szervezkedtek a szocialista rendszer ellen, akkor nyilván az összeesküvők nézete és felfogása a döntő, nem pedig a származása.

Marx is zsidó származású volt, de ezt csak legadázabb ellenfelei, a legsötétebb reakciócsokok és fasiszták emlegették, és ez semmiképpen sem lehetett érv Marx felfogása és művei ellen.

Borotválkozás közben megállapítom, hogy nem vagyok többé elfo-

gulatlan. Elismerem, belső problémáikat csak maguk a lengyelek tudják megítélni, de vannak elvek, amelyekhez minden kommunistának, és nemcsak kommunistának, ragaszkodnia kell: a faji megkülönböztetés, a származás hangoztatása ezek közé tartozik holtbiztosan.

Délelőtt a környéket nézzük. Kastélyok, múzeumok. Dombrowski szíve urnában. Helena Siekiewska-Lusia levágott feje formalinban — a hitleristák fejezték le 1943-ban. Szakállas portrék, tájképek, néhány remekmű. Európa egyetlen hangszer-múzeuma. A Dzialynski-kastély; itt könyvtároskodott Friedrich Wolf, akinek Marx a Tőke I. kötetét ajánlotta.

A táj szelíd, Vajdaságra emlékeztet: termőföld-szőnyegek, kiserdők, egy-egy kíváncsi óz, féllábon álló gólyák, tanyák, csűrök, egy-egy lovas-kocsi, parasztok kéziékével, amott traktorok, és hőség, szokatlan hőség áprilisban.

Este hivatalos vacsora a vadászklubban. Jugoszláv és lengyel zászló ékesíti az asztalt. Borscsot, fácánsültet eszünk. A fiatal pincérnő mini szoknyája a minimumnál is rövidebb. Tízkor már a szállodában vagyok. Előveszem a szótárt és az aznapi újságot.

Péntek: Paukszta

Egy lengyel íróval szeretnék beszélgetni a mai helyzetről. Kísérőm rögtön telefonál Eugeniusz Paukszta lakására. Poznan legnagyobb élő írója azonban azt válaszolja, hogy jugoszláv újságírót sajnos nem fogadhat, mert ezen a héten nem iszik. Amikor megtudja, hogy én se iszom, elképed, majd készségesen beleegyezik a találkozásba.

Villája csendes kis utcában húzódik meg. Szőke, kék szemű, szikár, magas, sovány, ötvenes, balti típusú intellektuál Paukszta. Történész és író. Eddig huszonnyolc kötete jelent meg, díjakat is kapott.

Feleségével franciául beszélünk, ő tud németül, de kényes kérdésről lévén szó, csak lengyelül hajlandó beszélni.

— Leszögezem, nem vagyok párttag, nem vagyok marxista. Voltam a Gestapo foglya, megjártam a szovjet börtönöket, be voltam zárva itthon is.

Hatásos kezdet, gondolom magamban, s előre sejtem, hogy meghurcolt, mellőzött író sérelmeit fogom hallani.

— Én is ellenzem a cenzúrát, én is helytelenítem, hogy levették másorról Mickiewicz színdarabját. Felháborító azonban, hogy azok, akik huszonöt év előtt bevezették a cenzúrát, akik korlátlanul rendelkeztek a kulturális alapokkal, pénzekkel, kiadóvállalatokkal, a rádióval, televízióval, színházakkal, irányították a kritikát, meghatározták, mi jelenhet meg, mi nem, mit kell fordítani, mit nem, mit lehet előadni, mit nem, most éppen ellenkező nézetek nevében tüntetnek csak azért, mert érzik, hogy inog a talaj a lábuk alatt. Idegenek. Nem lengyelek. Eddig mi se tudtuk, hogy nem lengyelek. A vörös hadsereggel jöttek, tisztí egyenruhában, s azonnal átvették itt a vezetést, és kiterjesztették csápjaikat. Az izraeli agresszió napján levették az álarcot. Kiderült, hogy számukra egy idegen ország érdekei fontosabbak, mint Lengyelország érdekei, vagyis hogy nem kommunisták, hanem cionisták. Izraelban a kommunista zsidók ellenzik az agressziót, Lengyelor-

szágban a kommunista zsidók helyeslik. Gomulka figyelmeztette őket, erre ellentámadásba mentek át. Felbujtatták az egyetemi hallgatókat, tetszetős jelszavakat adtak a szájukba. Micsoda köpönyegforgatás! Azok védik Mickiewiczet, akik annak idején Sienkiewiczcel és a többi lengyel népi íróval együtt indexre tették, hisz ők voltak a letéteményesei az antidemokratikus rendszernek. Az írók jó része, főleg Varsóban, szintén felült a tetszetős jelszavaknak. A kiút csak egy lehet: megtisztítani a szellemi életet az idegenektől, felébreszteni népünkben a nemzeti tudatot, az irodalomban pedig szorgalmazni a hazafias hagyományokat, nem pedig majmolni a nyugati irodalmi újításokat.

Így látja a helyzetet Paukszta, innen, vidékről, a történelmi regények írója szemszögéből.

Fényképezkedünk a villa teraszán, majd a kerti lugasban, végül a virágzó magnóliák alatt. Névjegyet váltunk, búcsúznak.

A Trybuna Luduban olvasom a tudósítást a Lengyel Szocialista Ifjúság plénumáról. Ryszard Strzelecki, a politbüro tagja, élesen kikelt azok ellen, akik „puhábbá” akarták tenni a lengyel szocializmust.

Ez is egy új, sajátosan lengyel megfogalmazás. Nekem önkéntelenül is a puha szív és a kemény szív jut eszembe. Vajon lehet-e a szocializmus puha vagy kemény? Vajon a Szabadság, a jólét, a humanizmus lehet-e puha vagy kemény?

Elpuhultnak érzem magam, lepihenek egy kicsit a szállodában. Moczar tábornok és belügyminiszter nyilatkozatát olvasom, alig van szükségem szótárra. Ugyanazt mondja, amit Paukszta mondott, illetve Paukszta lényegében Moczar nyilatkozatát interpretálta, némi irodalommal körítve. A tábornok ebben a nyilatkozatában említi először nyilvánosan azokat a lengyel hősöket, akik életüket áldozták London védelmében, Afrikában, Monte Casino ostrománál és Berlin elfoglalásakor. Itt úgy emlegetik Moczart, mint a jövő emberét.

Este az egyik szerkesztőnél vacsorázom. Öt szál piros szegfűt viszek, hogy ne tartsam be a lengyel normát, hisz idegen vagyok. A szerkesztő felesége feltűnően szép szóke asszony, tanársegéd az egyetemen, német nyelvet ad elő. Keserű aggodalommal beszél Nyugat-Németországról. Előkerül Oleg, a fiuk is. Behozza egyetlen kincsét és barátját, Bezuhovot, az egy fülű hörcsögöt. A kis barna állat feszélyezetlenül viselkedik közöttünk. Vacsora után Budapestről mesél az asszony. Egy pesti étlapot tesz elé, lefordítom az összes ételek és italok nevét, de csak körülírva, mert például a rakott káposztát nem tudom, hogy mondják németül. Goethére, Heinére, Günter Grassra, Hochutra terelem a beszélgetést. Többet tud róluk, mint én. Politikáról egy szó se esik. Éjfélkor gyalog megyek haza.

Szombat: Varsó

Reggel repülünk Varsóba. Maciej, a kísérőm, újságíró, történész és drámaíró. Danusa virágot hoz a szállodába. Ijedt meghatódással fogadom. Kristályt, kerámiát kapok ajándékba. Wieslaw és Jurek hosszan intögetnek, miközben a légszaváros Antonov-gép felszáll velünk a magasba. „Az ejtőernyő az ön ülése alatt van” — olvasom. — Az ott Lipce — mutat le Maciej —, itt volt vasúti bakter a Nobel-díjas

Reymont. Lenézek: apró házak, mellette erdő, persze ez az az erdő, amelyért oly ádázan küzdenek a Parasztok-ban. A falu neve most Lipce Reymontowskie. Vajon mi készítette ezt a szabólegényt, majd vándorszínészt, hogy visszavonuljon egy isten háta mögötti bakterházba, s ott, időnként tisztelegve és zászlót lengetve az elrobogó vonatoknak, vastag könyveket írjon. Még hozzá milyen könyveket, milyen éles látással. A csúfság, a romlottság irodalmát egy évszázaddal előbb fedezte fel, mint a mai újítók.

Varsóban a Hotel Europejski-ben szállunk meg. Az előcsarnokban félmeztelen lány fogad, mini szoknyáját csípőig fellebbentette a szél. Ez a lány sárgás kőszobor, de később láttam, hogy ebben a szállodában sok hasonló lány nyüzsög, de azok nincsenek kőből.

Dél előtt az óvárosban kőszálunk. Otthonosan mozgok itt, már nyolc évvel ezelőtt megismertem a Staro Miasto gótikus íveit, a keskeny épületeket, a négyszögű zárt tereket, a vaslámpákat, bronzvereteket, a piros téglás bástyákat, őrkapukat, a kis boltokat, még kisebb ivókat és lent mély pincében egy vendéglőt, ahol fapadon vacsoráztunk Barbarával nyolc évvel ezelőtt. Hallom, férjhez ment, két gyereke van. Régi harangok kondulnak, dél van, sietünk a dolgunkra.

Az Újságíró Szövetség még mindig ott van a Foksal utcában. Rojek főtítkárral tárgyaltam itt nyolc évvel ezelőtt, aztán Újvidéken is járt Rojek, együtt ebédeltünk a Várban. Most hallom, leváltották őt is. Egy napilap főszerkesztője után érdeklődöm, szintén barátom. Azt is leváltották.

Távíratozok a szerkesztőségnek. A hőség kibírhatatlan. Vastag szövetruhában, fehér ingben nyakkendővel, hosszú harisnyában izzadva szédelgek, a pulzusom egyre gyorsabb, légszomj gyötör. Ha lenne esernyőm, talán esne az eső.

Szombat lévén, senkit se találunk se a hivatalában, se otthon.

Ebéd után zuhanyozok, pihenek és átnézem a lapokat. Kolakowski revizionista nézeteit bírálják. Schaffot támadják, hogy menedzser rendszert akart bevezetni, holott a lengyel vállalatokat a munkásoknak kell igazgatniuk.

Csóválom a fejem.

A menedzser rendszernek szerény véleményem szerint semmi köze a munkásigazgatáshoz. Az öngazgatás csak akkor lehet eredményes, ha az öngazgató szervek, tehát a munkások határozatait pontosan végrehajtják a megfelelő képzettségű, ügyes menedzserek.

Este a Teatr Polski-ban nézzük Maciej Bordowicz fiatal lengyel költő Akty (Felvonások) című drámáját. A darabnak nincs cselekménye. Kilenc férfi, kilenc bányamunkás él egy kopott barakkban, emeletes vaságyak között. Kilenc különböző típus, kilenc emberi sors, osztályharc, nemzedékharc, vallás és ateizmus, értelmiség és nyers fizikum sűrűsödik a színpadon, végig nyomasztó légkörben, sajátos lengyel problémák közepette. Bevallom, megviselt a darab nyomasztó hangulata, de közben azon sajnálkoztam magamban, hogy a mi színpadainkról lassan kivesztek a munkások. Bordowicz darabja nem nagy mű, de egy ország hétköznapjait, kétkezi munkásait állítja elénk, akik már-már csömört érzünk az intellektualizált „szalondrámáktól”.

Vasárnap: Mrozek

Már korán reggel nagy a hőség. Felhívom régi barátomat, Jacekot. Négy évvel ezelőtt Újvidéken találkoztam vele utoljára. Előkotorom a névjegyét, feltárászom a számát. Harsány örömmel fogadja a jelentkezésemet. Azonnal siet értem a szállodába, aztán kivisz Varsó környékére.

Homokos föld, csenevész erdők sok gombával, és egy nagy meglepetés számomra: a tó. Két folyó vizéből hetven kilométer hosszú tavat létesítettek, hosszú homokstrandokkal. A motelek, csónakházak épülőfélben vannak, de már most sok ezer ember napozik, fürdik itt. Ez Varsó Balatonja. A popovói erdőben gombát szedünk, visszajövet pedig megtekintjük Jablonna kastélyt, Szaniszló király egykori kéjlakát. Pompás főúri szeretkezőhely, hatalmas parkkal, százados fákkal, sétányokkal, tóval és fehér hattyúkkal, a közepén pedig fehér kecses kastéllyal, mint a régi mesékben. Jelenleg a külügyminisztérium tartja fenn fogadásokra, s itt van a diplomaták klubja is. Grúz konyakot, olasz vermutot, holland ásványvizet, francia kávéét iszunk potom pénzért.

Este Mrozek Tangóját nézzük a Modern Színházban. Egész lényemet, minden porcikámat bizsergeti, villanyozza és kielégíti a remek darab, a kitűnő előadás. Két éve zsúfolt ház előtt mutatják be ezt a darabot, de csak most vált igazán a mai lengyel élet hiteles drámájává. Ki lesz az Edek Lengyelországban? Ki fogja elintézni a folyton töprengő, kétkedő, filozofáló entellektüeleket, s határozottan kézbe venni a hatalmat? Kivel kell majd járni a táncot?

Nálunk bohózzá csúfították a Tangót, merőben téves jellemábrázolással, sztriptízzel és hülyéskedéssel, holott a groteskség itt csak annyiban hatásos, amennyiben halálosan komoly háttérrel jelez.

A közönség, amely nélkül nincs jó darab, nincs jó előadás, együtt él a színpadon lejátszódó étellel: zúg és elnémul, meghökken és megkönnyebbül, ítél mások és maga felett, sír és kacag, helyesel és morajlik, s végül tapsol, tapsol, tapsol...

Hétfő: egyetem

A varsói egyetem bejáratánál vörös karszalagos egyetemisták és piros-fehér karszalagos munkásórség igazoltatják a belépőket. A járőrök meg-megállnak, báméskodnak, méregetik a lányokat, fiúkat, mint valami csodabogarakat. Ezek a fiatalok elképesztették, meghökentették és megosztották a lengyel népet. Nincs lengyel, aki a maga módján ne reagálna a márciusi diáktüntetésekre. A hivatalos álláspont szerint a tüntetés az ellenzéki, cionista és revizionista beállítottságú entellektüelek, írók, tudósok, tanárok sugalmazására végrehajtott politikai diverzió. A lengyel lélek azonban szövevényesebb, semmint hogy megelégedne ezzel a klisészerű magyarázattal.

Az egyetemi hatóságok nem értik, hogy miért éppen az egyetemisták zúgolódnak, hiszen az állam rengeteg kedvezményben részesíti őket: olcsó diáktothonok, menzák, sporttelepek, tetemes ösztöndíjak, magasabbak, mint némely alkalmazott fizetése, ingyenes oktatás, jól

felszerelt intézetek, előre biztosított állás — hát mit akarnak még? És méghozzá jólétben élő miniszteri csemeték, a „banányerekek” voltak a főkolomposok! . . .

Az egyetemen működő ifjúsági szervezetek — van legalább három-négy — szintén tanácstalanul „elemzik” a történeteket. Mindamellet, hogy annyi előadást, diákmulatságot, zeneestet, színelőadást, karnevált, táncdelutánt szerveztek, a diákok kicsúsztak a hatásuk alól és „idegen erők eszközüvé váltak”.

A munkások, akiket alaposan fel is izgattak a diákok ellen, nem tudják felfogni, miért lázadoznak ezek az ifiurak, amikor tudvalévő, hogy a dolgozók zsirján élnek.

A szülők aggódva fürkészik, mi rejlik gyermekük homloka mögött, mi hajtja őket, hogy bukásba és nyomorba döntsék magukat és családjukat.

Igazuk volt-e a cenzúra ellen, a sajtó ellen tüntető lengyel diákoknak? Igazuk volt, és nem is volt igazuk. De vajon ennek a kérdésnek a tisztázása fontos-e egyáltalán? — mondja egy egyetemi hallgató, akivel beszélgettem, s aki nem vett részt a tüntetéseken. A tüntetések indítéka — mondja — lényegében ugyanaz, ami 1956 októberében megmozgatta az egész Lengyel Egyesült Munkás Pártot, az egész népet. És ha a tüntetéseket ki is használták más csoportok, emiatt nem lehet megbélyegezni a diákságot. A milíciát teljesen tisztára mosták, a diákokat viszont teljesen befeketítették — mondja keserű hangon ez a sovány, szemüveges fiú, s hozzáteszi, hogy a lengyel diákok nagy többsége a szocializmus híve, el se tudja képzelni életét más rendszerben. Nem a szocializmus, hanem a merevség, a megkövesedés az, ami ellen lázadunk.

Lehet-e ítélni ebben az ügyben? Mint vendégnek és barátnek, nincs jogom ítélni, hisz annyi rejtett rugó feszül itt, melyeket nem ismerhetek. Véleményt azonban mondhatok, mindegy, hogy helyes vagy téves a véleményem. Szerintem túl tragikusan vették itt a diáktüntetéseket. Ezért lépett is fel ellenük durván a milícia, azért szervezték is meg ellenük a munkástüntetéseket, mozgósították az egész közvéleményt, felizgatták az egész országot. Ez az izgalmi állapot további túlzásokat eredményezett: tömeges leváltásokat, egyéni és családi tragédiákat, faji megkülönböztetést. A kommunistaellenes nyugati propaganda kapva kapott az alkalmon és tőkét kovácsolt magának bizonyos lengyelországi hivatalos és nem hivatalos jelenségekből, amelyek szocialista szemszögből is védhetetlenek.

A diákok ma világszerte tüntetnek, lázadnak — szegények és gazdagok egyformán —, és ha mindenben nincs is igazuk, egy dologban okvetlenül igazuk van: újat, jobbat, emberibbet akarnak. Brutális erővel semmiképpen sem lehet rájuk bizonyítani, hogy bűnösök, hogy csupán eszköz voltak egy maroknyi cionista és revizionista kezében.

Este a zsidó színházban néztük végig Chaim Sloves párizsi író jiddis nyelvű drámáját. Címe: *Tizen voltunk testvérek*. Az Oscar-díjas Ida Kamínska rendezte a darabot, s ő játssza az egyik főszerepet is. A varsói gettó utolsó napjait eleveníti fel a darab, s felveti a dilemmát: elbújni, vagy harcolni. A darab gyenge, sok a szavalás, de mindenért kárpótol Krisztof Penderecki kísérőzenéje, a nemzetközi díjat nyert *Dies irae*. Ezt az oratóriumot az Oswiecimben legyilkoltak emlékénel

szentelte a világhírű lengyel zeneszerző. Az oratórium librettóját a Bibliából, ókori drámákból, jelenkori lengyel és francia költők műveiből válogatta, de latin fordításban. Izelfítőül íme Aragon egyik strófája:

- Ecce famis, doloris et tormenti terminus
- Ne Christus quidem hanc permiciei viam confecit
- Et tam atrox non sensit discidium
Animae humanae et orbis in humani

Nyersfordításban így hangzik a fenti szöveg:

Vége a fájdalomnak, szenvedésnek, és kínnak
Hisz még Krisztust sem ültették arra a vonatra
Mely a Romlásba visz — ő még nem ismerte az ellentétet
Az emberi lélek és az embertelen világ között

Ezt a drámát a varsói gettó létesítésének 25. évfordulója alkalmából tűzte műsorra a zsidó színház. A nézőtér majdhogynem üres volt.

Kedd: magyarok

Újvidékről felhívnak. Sürgetik a jelentésemet. Még nincs elég anyagom, mondom Bálint Pistának, aztán Kalapis Zoli jelentkezik: — Hogy vagy, atya? — kérdi. — Melegem van — válaszolom, s jólesik az otthoni hang. Megállapodunk, hogy csütörtökön hívnak, leadom az első jelentést, de majd csak a május elsejei ünnepi számban közlik.

Dél előtt a varsói egyetem magyar tanszékét kereselem fel. Fiatal szőke lány ül az íróasztal mögött. Lengyel lány, de szépen beszél magyarul. Véletlenül betoppan Jerzy Novak, akit névről már ismerek, ő írta meg lengyelül a magyar irodalom történetét. Idegen kiejtéssel, de folyékonyan beszél magyarul. A Hídat rendszeresen olvassa, tetszenek neki a kritikusaink, esszéíróink, Borit és Majort dicséri. Megmutatom, neki adom az Új Symposion legújabb számát. Utánakap, mintha kincshez jutott volna. Megbeszéljük, hogy felhív a szállodában. Közben megérkezett Csapláros István docens, a tanszék vezetője, s elvonulunk az ő szobájába. Átadom Sinkó Ervin két könyvét, Herceg János Ég és föld című kötetét, a Híd ús az Új Symposion márciusi és a Magyar Szó múlt vasárnapi számát. Látom, asztalán ott fekszik Rehák László könyve. — Értékes könyv — mondja, aztán kíváncsian lapozza a Magyar Szót. Először látja, bár sokat hallott róla.

A helyiség, ahol ülünk, voltaképpen könyvtár. A festetlen deszkapolcokon több ezer könyv és folyóirat sorakozik, köztük látom a Híd példányait is. Egyelőre ez az egyetlen ízelítő itt a vajdasági magyar irodalomból. Csapláros professzor szeretné közelebről megismerni és ismertetni diákjai körében irodalmunkat.

Örvendek, hogy a lengyel fiatalok szép számban érdeklődnek a magyar nyelv és irodalom iránt. Évente mintegy 70 jelentkező van, de csak tízet vesznek fel, ennyi a szükséglet. Csapláros Budapestről jött, 1952 óta tanít itt, szemlátomást nagy lelkesedéssel végzi ezt az

áldozatos munkát. Tőlem telhetően tájékoztatom az újvidéki magyar tanszék helyzetéről, közéletünkről, irodalmunkról, lapjainkról, szellemi életünkről. Melegen búcsúznak.

Délután Jerzy Novakkal ültünk a szálloda előcsarnokában. Elolvasta az Új Symposiont, lelkesedik. Szeretné megszerezni Bori Imre tanulmányának előző folytatásait is, a magyar avantgarde története őt is érdekli. Csupa láz ez a kis szemüveges ember, csupa érdeklődés és tudássomj. Oly mohón habzsolja az irodalmi értesítéseket, mint a mi fiatal értelmiségünk a legújabb típusú gépkocsikról szóló híreket. A magyar irodalomról határozott, sajátos véleménye van. A dráma-irodalom feltűnően gyenge — mondja Novak. Szerinte az új magyar próza is maradi, hiányos, sematikus, túl komoly, amolyan „probléma-irodalom”, inkább csak helyzetképet ad, de nem lényegíti át a valóságot, hiányzik belőle a várt csemege: a modern művészi látás, a groteskség, humor, ami például oly jellemző a jelenkori „nagy” lengyel irodalomra. Déry nagy író, de csak néhány novellájában, regényei sematikusak . . .

Szajtátva hallgatom. Illendőségből néhány ellenvetéssel próbálkozom, de visszavág, nem hagyja magát eltéríteni, s ez tetszik nekem, hogyne tetszene, hisz ez szinte egyedülálló eset: egy fiatal ember, aki soha életében nem járt Magyarországon, aki megtanult magyarul, át-rágta magát keresztül-kasul irodalmunkon, aki nincs megfertőzve semmiféle irodalompolitikával, sem örök érvényű értékelésekkel és előítéletekkel, csupán a maga értelmére támaszkodva merőben egyéni, merőben fura és szokatlan ítéletet mond rólunk, és kételyeket ébreszt bennünk a már rögzített igazságokkal szemben.

Este az új Operaházban nézzük végig a Giselle balettjátékot és Csajkovszkij egy kisebb balettjét, a Francesca de Riminit. Az Opera nézőtere lenyűgöző. Zsúfolt ház. Csak protekcióval kaptunk jegyet, pedig a helyárak nem olcsók. Hallom, új operaház épült Gdanskban, Lodzban és Poznanban is. Nálunk egy opera-épület sincs az országban, sem új, sem régi.

Szerda: írók

Kísérőm bejelenti, hogy Dobrowolski nincs Varsóban. Andrej Wasilenski, az írószövetség vezetőségi tagja ma délben szívesen fogad. Egy óra ideje van számomra.

Dobrowolski sokkal érdekesebb személyiség számomra. Ő terjesztette be a varsói írók ama emlékezetes pártértekezletén a kisebbségben maradt határozati javaslatot a Mickiewicz-dráma betiltása ügyében. A varsói televízióban is ő ismertette a vita mozzanatait, s bírálta egyes kommunista írók magatartását.

A száztizenhárom éve halott Adam Mickiewicz *Dziady* című drámája, amelyet *Ősök* címmel Pákozdy Ferenc fordított magyarra, nyilván nem okozója, csak kirobbantója volt a lengyel szellemi életet régen szorongató problémáknak, mindenekelőtt a cenzúra, a sajtószabadság, az alkotmányos jogok kérdéseinek. A halott íróhoz „csatlakoztak” élő írók is, s ezután kezdett forni a lengyel közélet katlana.

Andrej Wasilewski — fiatal kritikus, egy nagy kiadóvállalat új vezérigazgatója — alig mond újat számomra. Szerinte Lengyelországban nincs megoldatlan irodalmi-írói probléma: az alkotás szabadsága biztosítva van, minden jobb kéziratot kiadnak, az írók megannyi kedvezményben részesülnek, jól keresnek, adójuk minimális. Tagadhatatlanul léteznek azonban politikai, művelődéspolitikai kérdések — mondja —, melyeknek rendezéséről hajlandó lett volna párbeszédet folytatni az írókkal a LEMP vezetősége. Varsóban azonban van 40—50 író, aki elutasítja a párbeszédet a pártvezetőséggel, köztük akadnak szép számban sztalinisták, akik egykor költeményekben dicsőítették Gomulka bebörtönzését és Tito kiközösítését, most viszont a nagyobb szabadság, a liberalizálás jelszavával lépnek fel, ellenzéki hangulatot szítanak már régóta, noha kommunistának vallják magukat, és többen közülük tagjai a pártnak is.

Mindezt száraz tárgyilagossággal, csepp harag és szenvedély nélküli, a cionizmus és revizionizmus címkéjének használata nélkül mondja el Wasilewski, franciául, s újra hangsúlyozza, hogy őszerinte is vannak problémák, és hogy az íróknak őszerinte is joguk van hozzászólni a közéleti kérdésekhez, de ennek megvan a módja.

Az óra letelt, távoznunk.

A gondolatok nem hagynak nyugton.

Lényegében tehát itt mindenki elismeri a problémák létezését, mindenki sürgeti a megoldást, csak éppen egymás módszerét helytelenítik. A hivatalos kurzusba beilleszkedett írók a tüntetéseket, memorandumokat, nyilvános fellépéseket és kirohanásokat helytelenítik, szerintük ez nem szociolasti módszer, hiszen a problémákról lehet nyugodtan tárgyalni, párbeszédet folytatni négy fal között, a nyilvánosság fölösleges izgatása nélkül.

Az ellenzékinek bélyegzett írók viszont helytelenítik a problémák elhallgatását, a megoldások elodázását, a milícia brutális fellépését, egyes írók származásának és múltjának firtatását, például Pawel Jasienica esetében, akiről most — miután nyílt levélben kiállt a tüntető diákok mellett — kiderítették, hogy eredeti neve Leon Lech Beynar, s hogy 1945-ben valami gyilkosbanda alvezére volt. Őszerintük ez nem szocialista módszer.

A kölcsönös „helytelenítés”, vagyis vádaskodás során mindkét fél szocialista szempontokra hivatkozik, s az egész helyzet afféle „kulturális forradalomra” kezd emlékeztetni.

Este lemondok a színházról, Jaceknél vacsorázom. Jacek nem „politizál”. A varsói szobrokról beszélgetünk, a királyi palota újjáépítési tervéről, színházról, filmről és a piaci árakról, lakberről, életszínvonalról. Amolyan könnyed csevegés ez, s én jóleső érzéssel engedem át magam a hétköznapi háztartási gondok megvitatásának, hisz zúg a fejem a felszívott politikai anyagtól.

Jacek felesége elpanaszolja, hogy egy huligán kiharcolta a macskájukat. Azóta a sterilizált kandúr szomorúan pislogva kuporog egész álló nap, és persze hízásnak indult. Ez a téma leköt bennünket éjfélig.

Csütörtök: cikkírás

Ki se mozdulok a szobámból. Újra átnézem jegyzeteimet, lefordítok néhány idézetet Gomulka és Moczar beszédéből, délben ebédet hozatok fel, Domino kávé keverek jó nagy pohárral, aztán nekiülök cikket írni. „Hosszú, forró tavasz Lengyelországban. Kiküldött munkatársunk telefonjelentése.” Ennyit firkantok a papírra, s kinézek az ablakon a művelődésügyi minisztérium épületére, amott a miniszterelnöki palotára, Poniatovski József herceg egykori rezidenciájára. Látom a bronzoroszlánokat, amelyekről az a fáma járja, hogy tizennyolc éven felüli szűz lány láttán menten elbődülnek, de eddig még nem bődültek el soha.

Ne térjünk el a tárgytól, tisztelt kiküldött munkatárs. Írni kell.

Fél ötre elkészül a cikk. Ledőlök az ágyra, várom a hívást. Öt óra tízkor cseng a telefon. Húsz percig tart a diktálás. Hullafaradt vagyok. A hőség kibírhatatlan. Jó, hogy az esernyőt otthon hagytam. Mit szólnak majd olvasóim a cikkhez?

Este nagyot sétálunk. Maciej vicceket mesél, elmondja új darabja tartalmát — háborús téma —, szcenáriumát elfogadták, mondja. Az is a háborúról szól, eddig kiadott két könyve szintén. Maciej partizán volt, de az Armija Kraiowá-ban harcolt, s ezeket a harcosokat csak most kezdi dicsőségben fűrésztzeni az új kurzus.

Péntek: töprengés

Látogatás a szakszervezetben, egyik varsói napilap szerkesztőségében, beszélgetés a Szejm egyik képviselőjével. Ugyanaz a szöveg más változatban.

Az imperialista, revansista körök nyilván mindent elkövetnek, hogy aláássák a Lengyel Népköztársaság vívmányait, s ez az aknamunka semmiképpen sem lebecsülendő. De mély meggyőződésem, és nemcsak az enyém, hanem sok lengyelé is, hogy a márciusi eseményekért a felelősség nem hárítható át pusztán idegen hatásokra, maroknyi íróra, néhány ezer cionistára és a zsidó származású revizionistákra. Az okok mindenekelőtt a megoldatlan belső problémákban keresendők. A lengyelek előbb-utóbb kénytelenek lesznek szembenézni ezzel az igazsággal, főleg majd, ha kiderül, hogy a bűnbakok eltávolítása után sem változik a helyzet.

A lengyel gazdasági rendszerre vonatkozó kérdésemre a szakszervezet egyik vezetője a következő választ adja: „Mindenkinek végezze el a dolgát a munkahelyén — ez a mi rendszerünk.” Ehhez igazán nem kell kommentár. Tény, hogy miközben a többi szocialista ország, a Szovjetunió is, új oltásokkal igyekszik serkenteni a gazdasági élet vérkeringését, Lengyelországban fázna minden újítástól.

Lengyelország gazdag, sokkal gazdagabb, mint Jugoszlávia. Munkásosztálya képzetebb, műveltebb; tudományos intézményei, tudósai magasabb szinten vannak, mérnökei, technikusai szintén. Előnye az is, hogy egynyelvű ország, nem terhelik nemzetiségi problémák, amelyek Jugoszláviában például oly sok erőt és pénzt emésztenek fel. Mi a magyarázata, hogy a számunkra kedvezőtlen összehasonlítás után mégis

meg kell állapítanom lépten-nyomon, hogy nálunk jobban élnek az emberek: az áruválaszték nagyobb, az iparcikkek olcsóbbak, jobb minőségűek, a keresetek vásárlóereje nagyobb, mint Lengyelországban. A paradoxon az, hogy mi folyton elégedetlenek vagyunk, lázadunk, mindent bírálunk otthon, s ezt a párt és a kormány egészen természetesen tartja, viszont Lengyelországban minden elégedetlenséget, bírálatot a szocializmus elleni támadásnak tekintenek. Mindebből leszűrve a tanulságot, az az érzésem, hogy egy szocialista országban nem az a döntő, hogy mindenki elvégzi-e a dolgát a munkahelyén, hanem az, hogy milyen a gazdaságpolitika, mennyire fejlett a szocialista demokrácia, hiszen ez az a meder, amelyben az élet folyik.

Szállodai szobámban is nagy a hőség. A zuhany alá állok, hogy lehüljek, de hogy „kiáztassam” fejemből a felgyülemlett ellentétes gondolatokat is. Rádöbentem ugyanis, hogy kezdek lengyellé válni. Anynyira belevetettem magam az itteni problémákba, hogy álmaimban sem tudok szabadulni tőlük. Lengyelül beszélek magamban, lengyelül énekelek borotválkozás közben, s éppúgy kínoznak az itteni közállapotok, mintha honi polgár lennék, s az életem függne az itteni fejleményektől.

Jacek újra jelentkezik. Együtt kószálunk a hűlő estében az óváros utcáin, aztán beülünk teázni. A tea, vagyis a herbata nélkülözhetetlen kelléke a lengyel életnek. Én is reggeltől estig teát iszom. E tekintetben is lengyel lettem.

Szombat: Wilanowo

Kirándulunk Wilanowóra, ahol Sobieski János király kastélyát nézzük meg. Alig kapunk belépőjegyet. Naponta 1200 látogatót fogadnak csak, ez a „kapacitása” a múzeumnak.

Nemezpapucsot öltünk, és a pincétől az emeletekig megtekintjük az összes termeket. Lengyelországi látogatása során itt lakott De Gaulle tábornok. Nézem a régi bútorokat, gobelineket, a szakállas ősök és kecses hölgyek portréit, a gipszszobrokat, gyöngyházzal díszített faliórákat, kopott spinéteket, régi fegyvereket, vérteket, pajzsokat, s közben hallgatom az ősi pletykát: — Ez volt a királynő ágya, ezen csalta a királyt fűvel-fával, még a varsói érsekkel is, pedig szifilisz marta, nem csoda, hisz francia nő volt . . .

Ez már legalább a huszadik királyi kastély, amelyet megmutattak. A csattanója az egésznek, hogy ezek az ősi kastélyok vadonatújak. A háborúban földig rombolták, de a lengyelek milliméternyi pontossággal újjáépítették őket, itt-ott beillesztve néhány megmaradt régi követ vagy márványt, hogy megóvják a régiség illúzióját.

Nincs még egy szocialista ország, ahol oly büszkén mutogatják az uralkodók és főnemesek kastélyait, sírboltját, mint itt. Nincs még egy nép a világon, amely oly féltve őrzi a hagyományait, mint a lengyel. Ma ennek külön jelentősége van, mert a legújabb események a nemzeti megújulás, a lengyelség hangsúlyozásának jegyeit viselik.

Samsonnál vacsorázunk, a zsidó étteremben: ponty zsidó módra, libasült zsidó módra, káposzta zsidó módra. Életemben először étkezem zsidó módra. Az étel izes, de drága. Teával fejezzük be a vacsorát, lengyel módra.

Vasárnap: szóradat

Azt hittem, ez a nap a kikapcsolódás napja lesz, tévedtem. Délelőtt egy házaspárral hozott össze a sors, nagy társaságban. A férj hallgatólag, az asszony azonban bírja szusszal. Két teljes órán át magyarázza a lengyelországi helyzetet, s minden bajért a vezető állásban levő zsidókat okolja. Megkockáztatom a megjegyzést, hogy talán akad vezető állásban levő lengyel is, aki nem végezte jól a dolgát. Úgy néz rám, mintha a legnagyobb sértést vágtam volna a fejéhez.

Csapláros professzornál ebédelek. Felesége — szép szőke lengyel asszony — káprázatos lakomát rendezett, a tizedrészét is alig bírom lenyelni. Utána kávé és cigaretta mellett beszélgetünk este hatig. Jugoszláviába csalogatom őket, Újvidékre, a tengerre, s közben magam is kezdeni érezni az otthon közelségét.

Este a Don Carlost nézzük az Operában. Utána beülünk teázni egy kis füstös kávéházba. Mini szoknyás lányok, borzas hajú fiúk, idősebb embert nem is látni. A lányaim jutnak eszembe. Holnap este már megdögönyözöm őket.

Hétfő: búcsú

Csomagolok. Kiválogatok a nagy halomból néhány lengyel újságot, színlapot, egy-két könyvet, brosrát. Az ajándékokat is gondosan elhelyezem a bőröndben, legfelülre a szalma zergét, hogy össze ne lapítsam.

A bőrönd bezárva. Kabát, kalap — ez minden holmim. Esernyőm nem volt.

A holmit elhelyezem a szálloda ruhatárában, aztán lebonyolítok néhány telefont, közben megérkezett néhány lengyel barátom, leülünk az előcsarnokban és elbúcsúzunk. Jurek is befutott Poznanból, hogy kikísérjen a repülőtérre.

Negyven perccel indulás előtt be kell vonulnom a repülőtér vámterületére. Ölelkezve búcsúzom Jurektól és Maciejtől. Hosszan integetnek, aztán eltűnnek a szemem elől.

Egyedül ülök a váróteremben. Összegezem az elmúlt tizenöt nap élményeit: a hosszú beszélgetéseket, egy-egy színész arcát, egy balettáncos lebegő alakját, Penderecki zenéjét, Ida Kaminskát, néhány kitűnő festményt és szobrot meg néhány kitűnő embert.

Benézek a tükörbe: lesaványodtam. A hőség is megviselt. Kitapintom a pulzusomat: még mindig gyorsan ver.

A JAT sugárhajtású gépe megérkezett Moszkvából. Az utasok ellepik a várótermet, isznak, esznek, cigarettáznak. Idegesít a várakozás.

Végre beszállunk. Varsó eltűnik. Sötét felhők felett repülünk, olykor imbolyog, meg-megrázkódik a gép. Vihar van Lengyelországban.